

УДК 316.35364-056.24

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.6>

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Бібліографічний опис статті: Петрович, В. (2021) Групи взаємодопомоги батьків дітей із інвалідністю як складова соціальної підтримки в громаді. *Humanitas*, 2, 36–43, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.6>

ГРУПИ ВЗАЄМОДОПОМОГИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В ГРОМАДІ

У статті розкрито феномен діяльності груп взаємодопомоги (самопомоги) як додаткового ресурсу отримання соціальної підтримки для батьків дітей із інвалідністю. Узагальнено наукові праці, в яких висвітлюється діяльність цих добровільних об'єднань. Наведена класифікація груп взаємодопомоги відповідно до напрямів соціальної сфери, де їх діяльність є ефективною та доцільною.

Визначено механізми створення та функціонування цих об'єднань, окреслено ролі соціального працівника під час супроводу діяльності групи самопомоги. Охарактеризовано та узагальнено практичний досвід роботи груп взаємодопомоги на прикладі діяльності подібних батьківських спільнот при сервісних громадських організаціях Волинської області. Представлено результати анкетного опитування, проведеного в спільноті батьків дітей із інвалідністю внаслідок дитячого церебрального паралічу. Окреслено та проаналізовано переваги та перешкоди, з якими можуть стикнутися учасники цих об'єднань. Запропоновано деякі практичні рекомендації для керівників громадських організацій та працівників соціальних агенцій щодо ініціювання та підтримки діяльності відповідних об'єднань, які допоможуть ефективно впроваджувати зміни в громаді, досягаючи значних результатів.

Ключові слова: групи взаємодопомоги (самопомоги), діти з інвалідністю, самокерована діяльність, соціальна підтримка.

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

To cite this article: Petrovych, V. (2021) Hrupy vzaiemodopomohy batkiv ditei iz invalidnistiu yak skladova sotsialnoi pidtrymky v hromadi [Mutual help groups for parents with children with special needs as a component of community social support]. *Humanitas*, 2, 36–43, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.6>

MUTUAL HELP GROUPS FOR PARENTS WITH CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS AS A COMPONENT OF COMMUNITY SOCIAL SUPPORT

The article highlights the phenomenon of the activity of mutual help (self-help) groups as an additional resource for obtaining social support for parents of children with special needs. The author summarizes scientific researches on the activity of the mentioned volunteering unions. The article presents the classification of the mutual help groups according to the social sphere directions where such activity is effective and appropriate.

The research defines the mechanism of creation and functioning of such unions and describes the roles of a social worker accompanying the activity of a self-help group. Hands-on experience of mutual support groups is characterized and generalized as a case study of the similar parent communities within service public organizations in Volyn region. The article presents the results of questionnaire surveys conducted in the community of the parents of children with cerebral palsy. Advantages and obstacles faced by the members of such groups are defined and analysed. Practical recommendations for the leaders of such public organizations and workers of social agencies pointed out in the article will help initiate and support the activity of the corresponding unions and communities allowing the last to implement effective changes in the community and achieve meaningful results.

Key words: mutual help (self-help) groups, children with special needs, self-directed activity, social support.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема здійснення соціальної підтримки дітей із інвалідністю та їх батьків, залишається актуальною та посідає важливе місце в дослідженнях із соціальної роботи [7; 8]. Закони України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006 р.), «Про соціальні послуги» (2019 р.) дають поштовх для створення необхідних умов для повноцінного життя людей із інвалідністю та членів їх родин. Актуальність вивчення проблеми надання соціальної підтримки особам із інвалідністю в громаді зумовлена неможливістю вирішення її лише в рамках медикаментозного лікування чи реабілітаційних заходів. Однією з проблем, з якою зіштовхуються сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, може бути також неприйняття людей з інвалідністю повноцінними членами суспільства, упередженість і стереотипність у ставленні до них з боку деяких представників суспільства, а також перенесення стереотипності і на родичів людей з інвалідністю. Ситуацію ускладнює психологічне та моральне перевантаження батьків, їх виражена тривога та неспокій, викликані інвалідністю дитини, нездатність адекватно протистояти нерозумінню і навіть ворожості з боку оточуючих. Часто у такої родини порушується взаємодія із соціальним оточенням; коло спілкування становлять лише близькі родичі, рідше – медичні працівники, фахівці із соціальної роботи [8, с. 165]. На нашу думку, дієвим засобом, що знімає почуття зовнішньої (соціальної) та внутрішньої (особистісної, душевної) ізоляції можуть стати групи взаємодопомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні дослідники Т. Боркман, Н. Бондаренко, Л. Гриценко, Н. Заверико, Дж. Раппапорт, Дж. Уїлсон, К. Хамфріс наголошують на важливості груп взаємодопомоги (самопомоги) як альтернативного джерела соціальної підтримки в громаді, яке може компенсувати недоліки природних мереж допомоги через принципи рівної взаємності, дотримання рівності статусу всіх членів групи як основної риси діяльності груп взаємодопомоги (самопомоги). Крім того, визначальним для існування такого роду взаємної допомоги є володіння «знанням, яке приніс власний досвід», що суттєво відрізняється від професійних

знань надавачів послуг [1; 3; 4; 5]. Ф. Сілверман спільним для всіх груп взаємодопомоги вважає надання взаємної підтримки членами групи одне одному, обмін інформацією, що дає змогу знайти шляхи виживання у складній ситуації, освоїти копінг-стратегії. Групи взаємодопомоги фундаментально базуються на ідеї, що люди зі схожим досвідом проблем можуть запропонувати найкращу інформацію, яка стосується цих функцій [6, с. 161].

У вітчизняному виданні «Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи» дослідниця Л. Гриценко розкриває особливості функціонування груп підтримки та груп взаємодопомоги, показує специфіку взаємодії учасників діалогу за принципом «рівний-рівному», а також дає авторські рекомендації щодо створення та підтримки діяльності групи взаємодопомоги.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Для соціальної сфери сучасного українського суспільства характерні деякі нові тенденції у використанні ресурсів і потенціалу територіальних громад. До таких інновацій належить і діяльність організацій самопомоги чи взаємодопомоги. У США, Великій Британії, інших розвинених країнах Західної Європи склалася відпрацьована десятиліттями система створення та функціонування об'єднань подібного типу та професійного супроводу груп самопомоги соціальними працівниками, особливо на початку їхнього функціонування. Групи взаємодопомоги є важливою частиною мережі ресурсів у громаді, які працівники соціальної сфери використовують у роботі з клієнтами, оскільки завдяки цьому без особливих зусиль та витрат з боку держави, бюджетних асигнувань вирішується чимало соціальних проблем.

У процесі створення систем соціальної підтримки в громаді осіб/дітей із інвалідністю та членів їх родин потрібно вивчити та використовувати досвід супроводу фахівцями соціальної сфери різного відомчого підпорядкування груп взаємодопомоги (самопомоги) в країнах-лідерах у цій сфері.

Групи взаємодопомоги (самопомоги) – це добровільні об'єднання людей, котрі мають спільні потреби чи проблеми, зустрічаються протягом тривалого часу з метою взаємопідтримки, обміну інформацією та ресурсами,

що можуть бути корисними для вирішення їх проблем [4, с. 126]. У групах взаємодопомоги є багато спільного з групами підтримки, але є й відмінності. Головна відмінність полягає в тому, що групи взаємодопомоги базуються на відповідальності за функціонування групи й активній участі людей, що живуть у проблемній ситуації (захворювання, ВІЛ, складний життєвий період). Це дає їм можливість активізувати власні ресурси, розвивати здібності, вирішувати проблеми, контролювати своє життя. В групі ж підтримки відповідальність за організацію й проведення зустрічей покладена не на учасника групи, а на фахівця [3, с. 121].

З огляду на те, що підтримка в таких групах носить взаємний характер, частіше їх називають «групами взаємодопомоги», щоб уникнути плутанини з поняттям «самодопомога» в його первинному значенні (опанування власним станом, ситуацією, проблемами, надання допомоги самому собі), що може й не вимагати присутності іншого. Але термін «група самопомоги», що прийшов у нашу мову як калька з англійської мови (“self-help groups”), широко застосовується і навіть має власну усталену абревіатуру (ГСД). Тому обидві назви сьогодні використовуються паралельно як рівнозначні [3, с. 122].

Вітчизняний та зарубіжний досвід показує, що групи взаємодопомоги/ групи підтримки можуть діяти у багатьох напрямках соціальної сфери. Зокрема, виходячи з класифікацій британського фахівця А. Брауна та українських дослідниць Л. Гриценок та Н. Заверико, можна виділити такі з них:

– у сфері *фізичного здоров'я* засновуються групи, метою яких є задоволення потреб людей, що мають певні проблеми, пов'язані з власним здоров'ям чи доглядом за хворими родичами;

– *емоційного та психічного здоров'я* – групи для осіб, хворих на психічні розлади, групи дівчат-підлітків і жінок, котрі зазнали сексуального насильства;

– для людей, пригнічених *важкими умовами життя* і негараздами;

– *«пов'язаної долі»* або *групи для членів сімей, у котрих є особливі соціальні потреби* із-за того, що в них перебувають діти (чи брати і сестри) з психофізичними відхиленнями; діти розлучених батьків, матері дітей, які стали жертвами психічного, фізичного чи сексуаль-

ного насилля; близькі родичі осіб із проблемами ресоціалізації, залежностями тощо;

– *корекції поведінки*, коли групи є активним засобом впливу на людей з різними видами залежностей, зокрема алкогольною чи наркотичною, чи девіантною поведінкою з метою зміни способу їх мислення через використання методу усвідомленого життєвого вибору;

– *життєвих змін та пристосування до них*, коли в людини змінився соціальний і професійний статус внаслідок початку трудової кар'єри чи звільнення з роботи, виходу на пенсію, зміни місця проживання із-за природних чи техногенних катастроф, вимушеного перетворення в біженців, внутрішньо переміщених осіб, а також розладів у сімейному житті (розлучень), звільнення з місць позбавлення волі і т. д.;

– *просвітницько-дозвілєві групи*, чия діяльність спрямована на набуття життєвих і соціальних вмінь та навичок, просвітницьку роботу, проходження превентивного соціального навчання, організацію дозвілля;

– *організації групового життя*, зокрема в повсякденній діяльності відділень денного перебування територіальних центрів по обслуговуванню пенсіонерів та одиноких громадян чи будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб із інвалідністю [2, с. 55–57; 3, с. 138].

Групи взаємодопомоги – це частково формалізовані організації непрофесіоналів, об'єднаних спільною метою заради блага кожного члена групи. Такі групи – це своєрідний розмовний гурток за участю певної кількості осіб (6–20 учасників), яких об'єднує бажання взаємно надавати й отримувати підтримку, щоб спільно долати власну проблему. Самопомога по суті є «егоїстичною», адже люди завдяки взаємній підтримці рятують насамперед самих себе.

За визначенням Рези Малецької, участь у подібних групах спрямована на досягнення таких цілей: вихід із ізоляції і фрустрації; набуття впевненості; отримання необхідної інформації; можливість обговорення своїх проблем, в тому числі і з сім'єю та друзями; пошук товаришів, які розуміють твоє переживання і твоє горе; навчання з використанням знань та досвіду інших; віднаходження підтримки і надії на покращання свого стану; вивчення себе за допомогою інших [7, с. 139].

Засадничими ідеями для функціонування групи взаємодопомоги (самопомоги), на нашу думку, є такі положення:

1. Усі учасники добровільно беруть участь у групі й мають однакові права.

2. Кожен учасник бере участь для того, щоб насамперед допомогти собі, і лише потім – іншим.

3. Напрямок діяльності, тематика та методи роботи групи розробляються самими учасниками.

4. Функціонування груп взаємодопомоги базується на основі участі, активній і безперервній співпраці їхніх членів у вирішенні проблем, обміні знаннями й досвідом та самостійно визначеної відповідальності, зацікавленості й бажання змінити щось у власній ситуації та обмінятися своїм досвідом із людьми, в яких є подібні проблеми.

5. Групу веде фасилітатор – людина, що займається організацією й веденням групових форм роботи. Фасилітатор не «керує групою», не веде учасників за собою, а створює сприятливі умови для природного перебігу зустрічі. Лідери, фасилітатори, взявши на себе відповідальність за роботу групи, залишаються рівними з іншими учасниками, вони також діляться своїми проблемами.

6. Зустрічі мають бути регулярними та відбуватися у визначений час (наприклад, раз на тиждень, щодва тижні або раз на місяць).

7. Анонімність і нерозголошення особистої інформації та всього, що відбувається в групі, третім особам.

8. Ініціативність та відповідальність кожного учасника за самого себе і за те, що відбувається в групі [3, с. 125–127; 4, с. 127].

До явних *переваг* груп взаємодопомоги (самопомоги) відносять:

1. У групі набагато легше змінювати свою поведінку: тут працює принцип «рівний – рівному», оскільки група складається з людей, які мають схожі життєві проблеми, подібні життєві сценарії та спільні життєві цілі.

2. У групі важливий як негативний, так і позитивний досвід учасників: будь-який із них допомагає іншим знайти правильне рішення.

3. Група дає відчуття єдності, впевненості, що ти не один, і що твоя проблема цікавить й інших, оскільки із подібними ситуаціями може зіткнутися в реальному житті будь-хто з учасників.

4. У групі можна знайти розуміння, адже є такі моменти, які можуть бути зрозумілі лише тим, хто мав справу з подібними труднощами.

5. Невелика кількість учасників – для багатьох це реальна можливість перестати боятися говорити про наболіле.

Систематичне проведення груп взаємодопомоги (ГВ) має важливе значення, оскільки:

– участь у ГВ допомагає отримати груповий досвід, який є протидією відчуження (запобігає відчуженню). Людина уникає непродуктивного замикання в собі зі своїми труднощами, оскільки з'ясує, що її проблеми не унікальні, що й інші мають подібні переживання через схожі негаразди;

– участь у ГВ дає можливість батькам чи іншим близьким родичам дитини з інвалідністю усвідомити як очевидні, так і приховані від особистості фактори, що безпосередньо впливають на особливості їхньої поведінки та спілкування.

До цих зовнішніх і внутрішніх факторів насамперед належать: тиск партнерів чи інших членів родини; несприйняття окремими представниками з найближчого оточення, громади; особистісний конформізм тощо. Група взаємодопомоги та стосунки, що формуються під час проведення зустрічей, є відображенням суспільства в мініатюрі й поведінки особистості в умовах групового спілкування, а також демонструють кожному з учасників ті особливості їхньої поведінки, що можуть провокувати виникнення тих чи інших проблем.

– групи взаємодопомоги стають своєрідним «психологічним полігоном», де людина може спробувати поводитися інакше, розширити свій арсенал терпіння чи адекватного емоційного реагування, «приміряти» нові моделі поведінки, які дадуть можливість поліпшити стосунки з дітьми чи дитиною тощо.

Як ми вже зазначали, у сучасних умовах в особливо складному становищі перебувають сім'ї з дітьми з інвалідністю, котрі зазнають тиску від постійного навантаження, часто не отримуючи додаткової енергії та ресурсів від держави та територіальної громади. Фактично, соціальні служби надають переважно матеріальну підтримку дітям із інвалідністю, яка виражається в розподілі гуманітарної допомоги (одягу, продуктів, ліків), виділенні одноразових виплат, допомог чи подарунків на свята, пенсій

по інвалідності та влаштуванні, якщо пощастить, в санаторій чи іншу оздоровчу установу. Соціальні служби, особливо в нинішній трансформаційний період, в основному, зайняті функціями розподілу, а не наданням соціальних послуг в повному обсязі у відповідності до чинних нормативно-законодавчих актів.

Як бачимо, потреба створення додаткового джерела соціальної підтримки осіб із інвалідністю, членів їх родин, яке б доповнювало систему інституціалізованої та родинної підтримки, є очевидною. Тому люди з подібними проблемами, не отримуючи додаткової допомоги і ресурсів у «звичайній» мережі підтримки сім'ї, об'єднуються в групи взаємодопомоги (самопомоги), щоб самим вирішувати свої проблеми, впоратися або пристосуватися до існуючих реалій, відстоювати свої права. На думку деяких авторів, ці групи базуються на ідеї, що батьки часто можуть бути більш обізнаними з проблемами інвалідності своєї дитини, ніж професіонали [3].

Ми вважаємо, що процес взаємодопомоги не повинен бути стихійним, а має бути старанно підготовленим соціальним працівником територіальної громади. Саме тому соціальному працівнику/фахівцю із соціальної роботи, який виступає з ініціативою створення такої групи, слід бути готовим до подолання ряду перешкод, котрі блокують можливості потенційних членів групи зрозуміти один одного і запропонувати допомогу. Це можуть бути власний життєвий досвід кожного з учасників, частина з якого може бути досить деструктивною, це і вироблення в членів групи навичок спільної продуктивної роботи, це і подолання багатьох стереотипів про суть взаємодопомоги. І головне, що повинен зробити фахівець-ініціатор – зародити впевненість в успіхові спільної діяльності [9].

У якості лідерів для груп взаємодопомоги варто відбирати батьків-волонтерів, які мають необхідні позитивні якості і риси: гуманістичне прийняття і розуміння дітей з інвалідністю; інтерес до спілкування з іншими батьками, готовність взяти участь у всіх зустрічах групи, обізнаність у можливих реакціях батьків на інвалідність дитини; готовність допомогти батькам, у яких дитина має інше захворювання, ніж їхня власна дитина. Однак слід пам'ятати, що таких готових лідерів дуже мало, їх слід цілеспрямовано готувати, вони повинні бути

емпатійними і чутливими до потреб інших людей.

Ідея зайнятись проблемами батьків, наданням їм допомоги виникла в автора статті після відвідання і серії зустрічей у Волинській обласній асоціації дітей з інвалідністю «Особлива дитина» (надалі ВОАДІ «Особлива дитина») як із самими дітьми, так і їхніми матерями. У процесі знайомства з роботою цього громадського об'єднання склалося враження, що допомогу слід надавати не лише дітям, а й їхнім матерям і батькам, які, як ніхто, усвідомлюють всю складність захворювання своєї дитини і несуть колосальне навантаження, існують, наче в вигнанні з реального світу. Батьки дитини з порушеннями розвитку часто зосереджуються на хворобі дитини, обмежуючи коло власного спілкування з оточуючими. Нерідко вони змушені залишити роботу, щоб забезпечити постійний догляд. І, як наслідок, – відчуття психологічного дискомфорту, безперспективності, апатії та невпевненості у майбутньому. Адже багатьом із них часом дуже важко здолати мур соціальної ізоляції та відчуження, що обмежується стінами власної кімнати чи квартири. Можна констатувати, що створюється замкнене коло: дорослі соціалізуються не у повній мірі і не можуть навчити цього дитину.

Враховуючи реалії сьогодення, рівень розвитку соціальних послуг в Україні та драматично малу кількість груп взаємодопомоги (самопомоги), які об'єднували б осіб із інвалідністю чи членів їх родин (м. Луцьк також не є виключенням із цих загальноукраїнських тенденцій), було здійснено спробу ініціювання діяльності такої батьківської спільноти як на базі вищезазначеної організації, так і в інших сервісних громадських об'єднаннях подібного спрямування. Зазначимо, що хоча в місті та області функціонує значна кількість громадських організацій психосоціальної та корекційно-реабілітаційної спрямованості, які діють в інтересах людей із інвалідністю, така форма соціальної підтримки як групи взаємодопомоги (самопомоги) ще не стала масовою.

Опишемо та проаналізуємо власний досвід ініціювання створення та фасилітації діяльності подібного батьківського об'єднання.

На нашу думку, лідер, фасилітатор, який ініціює створення групи взаємодопомоги, має бути готовим допомогти членам групи відчути себе

в безпеці, відверто висловити свої почуття, розповісти про проблеми, поділитися своїм досвідом; створити атмосферу, в якій члени групи відчувають підтримку одне одного; допомогти членам групи зрозуміти, що їх об'єднує, а також визнати неминучі відмінності й навчитися долати поточні конфлікти; не дозволяти членам групи відходити від визначеної теми і порушувати правила; дати кожному можливість взяти участь у розмові. Групи взаємодопомоги можуть працювати як із лідером, так і без нього, але знання того, як має працювати група, необхідне всім.

Після проведення опитувань і інтерв'ювання матерів дітей, які входять до ВОАДІ «Особлива дитина», було виявлено ті зміни, які вони відчувають перейшовши у цей статус. Зокрема, це: різкі переми в усіх сферах життя жінок, отримання шоку після народження дитини, матеріальні труднощі, неможливість працювати, якщо дитина дуже хвора, підвищена мотивація стосовно дитини, акцентування особистого життя на потребах дитини, залежність від неї, відчуття депресії, самоти, беззахисності і бажання отримати допомогу, передусім від сім'ї.

Групу взаємодопомоги, діяльність якої ми ініціювали, почали відвідувати близько вісімнадцяти осіб – матерів та батьків дітей із інвалідністю внаслідок дитячого церебрального паралічу у особливо складних виявах. Команда, яка на початках працювала з групою, складалася із декількох професіоналів (соціального педагога-консультанта, психолога, дефектолога) та декількох волонтерів-старшокурсників, членів МГО «Волонтерський клуб м. Луцька». Слід зазначити, що до більшості дітей, чий батьки відвідують засідання групи, прикріплені студенти – волонтери, які навчають на спеціальності «Соціальна робота» і є членами підрозділу «Старші брати і сестри» названої громадської організації.

Говорячи про склад і розмір групи, ми виходили із того, що ідеальних параметрів (7–9 чоловік) дотримуватись фінансово недоцільно і тому при загальній кількості учасників на кожному із засідань близько 15 чоловік, маючи в розпорядженні і професіоналів, і волонтерів, ми в разі потреби ділилися на малі групи, що дозволяло включати в безпосередню діяльність кожного члена і знижувати небезпеки розколу.

Ми вважаємо, що цілі груп взаємодопомоги можуть варіюватися в залежності від конкрет-

них потреб їх членів. Групи взаємодопомоги можуть бути групами підтримки (хоча деякі вітчизняні дослідники не підтримують цю думку), можуть надавати інформацію, пов'язану з проблемою, можуть бути групами по відстоюванню прав або так чи інакше поєднувати зазначені цілі.

Цільові завдання роботи саме цієї групи взаємодопомоги полягають у сприянні реалізації права на повноцінне життя в громаді як дітей з інвалідністю, так і їх батьків; об'єднання зусилля як користувачів, так і професіоналів та волонтерів при наданні комплексної соціально-психологічної підтримки; пошук засобів для подолання кризових ситуацій (як психологічного, так і організаційного характеру); формування групової згуртованості тощо.

Пріоритети роботи групи полягають у сприянні:

- зростанню можливостей недержавних організацій у сфері представництва та захисту інтересів та надання кращих послуг клієнтам;

- посиленню участі громадян в житті соціуму через формулу «Ми – своїй громаді». Робота групи має стимулювати зростання суспільної активності батьків дітей, підвищувати їх соціальну компетентність, відповідальність один за одного;

- захисту прав таких категорій сімей через здійснення впливу на місцеву владу, виходячи з ініціативами на керівництво сервісної ГО та органи, що приймають відповідні рішення;

- роз'яснювальній роботі задля формування толерантного ставлення до людей, у першу чергу дітей із психофізичними відхиленнями, розвиток гуманного ставлення до них з боку інших членів громади;

- популяризація серед батьківської громадськості діяльності новостворених інклюзивно-ресурсних центрів системи освіти, інших соціальних сервісів територіальної громади тощо.

Перші групові зустрічі розпочалися зі знайомства. Як і при будь-якій груповій зустрічі були спільно вироблені правила існування групи. Звичайно, ці основні правила не могли бути гарантією того, що мало або не мало відбуватися в групі, однак давали учасникам деяке уявлення про головні цінності чи були приводом для втручання фасилітатора в разі несприйнятливої поведінки. Батькам було запропоновано озвучити свої очікування від роботи такої

групи та відповіді на які питання вони хотіли б отримати. Серед очікувань на першому місці стояла юридична консультація, на другому – підтримка. Одна з мам написала про необхідність організації групи, які об'єднує саме жінок, що мають дітей з дитячим церебральним паралічем: *«У моєму житті частіше зустрічаються щасливі люди, я серед них біла ворона, незважаючи на те, що багато хто до мене ставиться добре, я гадаю, що у них до мене просто жалість. Тут всі мами такі ж нещасливі, як і я. Мені хотілося б, щоб у нас було спілкування, завдяки якому ми відчули себе більш впевненішими та щасливішими».*

Хочемо зазначити, що на перших зустрічах групи жінки мовби чекали від фасилітаторів та волонтерів ініціативи, керівних дій. Однак уже в фазі формування групи, в процесі саморозкриття з'явилась довіра до групи, встановились стосунки з іншими членами групи, учасники самостійно обирали теми, змінювалася поведінка, з'явилося бажання вирішувати проблеми, допомогти, зрозуміти інший досвід і взяти його до відома. Внаслідок проведеного після декількох зустрічей аналізу з'ясувалося, що головною метою відвідання групи для багатьох учасниць є передусім:

- *«бажання дізнатися про досвід інших, можливість поділитися проблемами, отримати підтримку»* - 7 респонденток,
- *«надати підтримку іншим»* – 5 респонденток,
- *«організація відпочинку і зустрічей з друзями»* – 3 респондентки,
- *спільне вирішення задач з одnodумцями* – 3 респондентки, тобто почав домінувати більш конструктивний і прагматичний підхід.

«Враження дуже сильне, коли людина бачить себе очима іншої людини, і бачить себе в іншому світлі, знаходить в собі позитивні якості, які не помічала раніше, це допомагає їй боротись сьогодні, бути сильною. Така група орієнтована на те, щоб віднайти в кожній із нас сили протистояти складним обставинам». Це слова однієї з мам, яка регулярно приходила на засідання.

У групі взаємодопомоги батьків дітей із інвалідністю внаслідок ДЦП – членів ВОАДІ «Особлива дитина», використовуються або ж заплановані наступні *форми групової роботи* й способи допомоги членів групи один одному:

– групові зустрічі з отриманням консультацій від запрошених фахівців;

– обмін інформацією, що стосується конкретної ситуації і базується на власному життєвому досвіді. Вона включає знання, погляди, цінності, котрі можуть допомогти іншим;

– групові дискусії, які можуть виникати в процесі обміну поглядами, ідеями, подолання табу на певні теми, про які не прийнято говорити на широкому загалі;

– проведення вправ на розвиток вміння ефективно спілкуватися, довіряти співрозмовнику, намагатися зрозуміти іншу особу;

– розмови про успіхи, позитивні зрушення, які вдалося досягти дітям, обговорення планів на майбутнє;

– організація відвідувань досвідченими батьками сімей, де з'явилась дитина, котра потребує корекційно-реабілітаційних послуг;

– підтримка особистих контактів протягом тижня за межами групи: відвідування культурно-мистецьких заходів, дружні візити одне до одного, допомога у вирішенні побутових проблем тощо.

Група пройшла деякі конфліктні фази, відбувся синтез протилежних поглядів на деякі проблеми, з'явився оптимальний ступінь зближення і саморозкриття. При цьому проявлялася емпатійність групи, терпимість, повага, зацікавленість, бажання допомогти і зрозуміти. Розвинулись стосунки з іншими членами групи. Можливо найбільш значимою зі всіх стадій розвитку групи, була та, на котрій всі члени групи стають господарями групи: «їх» (організаторів, фасилітаторів) група стає «нашою» групою.

На нашу думку, фахівці соціальної сфери, котрі працюють у центрах надання соціальних послуг чи подібних соціальних агенціях територіальних громад, можуть відігравати різні ролі в діяльності груп самопомоги. Ці ролі забезпечують такі функції: 1) матеріальна підтримка для просування діяльності групи взаємодопомоги (самопомоги); 2) організація зв'язку між тими, хто надає традиційні послуги, клієнтами та групами взаємодопомоги (самопомоги); 3) надання консультацій у групі; 4) ініціатива щодо створення груп взаємодопомоги [1; 3].

Висновки результатів дослідження. Таким чином, ефективність групової роботи, яка проводилась із батьками, членами ВОАДІ «Особлива дитина», можуть засвідчити ті зміни, що відбуваються з ними. Передусім, це зростання спроможності надавати взаємодопомогу, роз-

виток самосвідомості, незалежності, зниження співзалежності від хворої дитини, зростання групової активності, набуття навичок у способах надання допомоги, зростання віри в себе, зміна мотивацій в позитивний бік, надбання нових типів поведінки. Група взаємодопомоги може стати тим згуртовуючим, мобілізуючим елементом, який є рушійною силою ряду інших соці-

альних ініціатив, над реалізацією яких працює ця та інші громадські організації. Запропоновані нами підходи та рекомендації були імпліментовані в діяльність батьківських спільнот на базі громадських організацій «Батьків дітей з синдромом Дауна та іншими порушеннями розвитку» та «Центр розвитку дитини «Розмовляйко», які діють у м. Луцьк та Волинській області.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Н.Б. Супровід групи самопомоги осіб, які мають проблеми психічного здоров'я. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 58–60.
2. Браун А. Групповая работа в Великобритании. *Практика социальной работы*. 1996. С. 52–67.
3. Гриценко Л. Метод «рівний-рівному» у взаємодії учасників груп підтримки та груп взаємодопомоги. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник*. Том 2. с. 117–177. Київ, 2018.
4. Заверико Н.В. Групи взаємодопомоги в системі соціально-педагогічної роботи з населенням. *Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки*. Запоріжжя. 2011. №1(14). С. 125–129.
5. Мюллєндєр О. Самокерована групова робота: діяльність користувачів з метою наснаження / О. Мюллєндєр, Д. Уорд ; пер. С. Пархоменко. Київ : АПУ. 1996. 176 с.
6. Сильверман Ф.Р. Группы взаимной помощи. *Энциклопедия социальной работы в 3-х томах*. Москва: Центр общечеловеческих ценностей, 1996. Т. 1. С. 158–179.
7. Соціальна робота в Україні: перші кроки : монографія / за ред. В.І. Полтавця. Київ : Видавничий дім «КМАcademia», 2000. 236 с.
8. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2. (Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини) За заг. ред.: Т.М. Журавель, З.П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ. 2017. 352 с.
9. Уилсон Дж. Группы самопомощи (организация и работа групп самопомощи). Запорожье : ЗГУ. 1999. 110 с.

REFERENCES:

1. Bondarenko, N.B. (2015) Suprovid hrupy samodopomohy osib, yaki maiut problemy psykhičnoho zdorovia [Support a self-help group for people with mental health problems]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedagogichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota – Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work*, 175, 58–60 [in Ukrainian].
2. Braun, A. (1996) Gruppovaja rabota v Velikobritanii [Group work in the UK]. *Praktika social'noj raboty – Social work practice*. Kyiv. 52–67 [in Russian].
3. Hrytsenok, L. (2018) Metod "rivnyi-rivnomu" u vzaiemodii uchasnykiv hrup pidtrymky ta hrup vzaiemodopomohy [Peer-to-peer method in the interaction of members of support groups and mutual aid groups]. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy – Fundamentals of rehabilitation psychology: overcoming the effects of the crisis*. (Vol. 2), (pp. 117–177). Kyiv [in Ukrainian].
4. Zaveryko, N.V. (2011) Hrupy vzaiemodopomohy v systemi sotsialno-pedahohichnoi roboty z naseleнням [Mutual assistance groups in the system of socio-pedagogical work with the population]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: Pedagogichni nauky – Bulletin of Zaporizhia National University. Series: Pedagogical sciences*, 1(14), 125–129 [in Ukrainian].
5. Mullender, O. (1996) *Samokerovana hrupova robota: diialnist korystuvachiv z metoiu nasnazhennia [Self-directed group work: activity of users for the purpose of inspiration]*. O. Mullender, J. Ward. (Eds.) (S. Parkhomenko, Trans). Kyiv: APU [in Ukrainian].
6. Silverman, P.R. (1996) Gruppy vzaimnoj pomoshhi [Mutual help groups]. *Jenciklopedija socialnoj raboty v 3-h t – Encyclopedia of Social Work in 3 Volumes*. Moscow: Centr obshhechelovecheskih cennostej, Vol. 1. 158–179 [in Russian].
7. Poltavets, V. (Eds.) (2000). *Sotsialna robota v Ukraini: pershi kroky [Social work in Ukraine: the first steps]*. Kyiv: Vydavnychiy dim "KMAcademia" [in Ukrainian].
8. Zhuravel, T., Kyianytsa, Z. (Eds.) (2017). *Oznaky vrazlyvosti ta spetsyfika pidtrymky simi i dytyny [Signs of vulnerability and specifics of family and child support] Sotsialna robota z vrazlyvymy simiamy ta ditmy – Social work with vulnerable families and children. Manual in 2 parts. Part 2*. Kyiv: Obnova kompani [in Ukrainian].
9. Wilson, J. (1999) *Gruppy samopomoshhi (organizacija i robota grupp samopomoshhi) [Self-help groups (organization and work of self-help groups)]*. Zaporizhzhia: ZGU [in Russian].